

**BATMAN
AKADEMİ
DERGİSİ**

Batman Üniversitesi
İslami İlimler Dergisi

**BATMAN
ACADEMY
JOURNAL**

Batman University
Journal of Islamic Sciences

BATMAN AKADEMİ DERGİSİ

Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

e-ISSN: 2619-9114

Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı:1

Haziran-2021

MAKALE BİLGİLERİ

Şûra Sûresi Örnekleminde Kur'an'da Belâgat

Rhetoric in the Quran in the Sample of Surah al Shura

Yazar

Rahmetullah UZUN

Öğr. Gör. Anadolu Üniv.

rahmetullahuzun@anadolu.edu.tr

0000-0001-5751-203X

Uğur KESKİN

Prof. Dr. Anadolu Üniv.

ugurkeskin@anadolu.edu.tr

Orcid: 0000-0003-2740-4120

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 19.04.2021

Makale Kabul Tarihi: 30.05.2021

Sayfa Aralığı: 150-172

Öz: İnsanda doğuştan bir meleke olarak var olan belâgat, sözün açık, net ve anlaşılır olmasıdır. Belâgat, aynı zamanda sözün uygun zaman ve mekânda söylenmesidir. Kur'an indiği dönemde Araplarda belâgat ileri düzeye ulaşmıştı. Araplar o dönemde belâgate çok önem veriyor ve bunu birbirlerine üstünlük aracı olarak kullanıyorlardı. Kabilelerin şairleri, onların adeta kahramanlarıydı ve halk üzerinde büyük etkileri vardı. Öyle ki şairler söyledikleri şiirleriyle savaşa ve barışa sebep olabiliyorlardı. Panayırlarda şiir yarışmaları düzenleniyor ve beğenilen şiirler Kâbe'nin duvarına asılıyordu. Belagatin zirvede olduğu bu dönemde Kur'an indi ve belagatiyle meydan okudu. Dönemin en iyi şairleri bile Kur'an'ın belâgati karşısında aciz kalmış ve hayretlerini gizleyememişlerdi. Kur'an'ı daha iyi anlamak ve Kur'an'daki bu eşsiz belâgatin inceliklerini ortaya çıkarmak için geçmişten günümüze kadar birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada Kur'an'ın sûrelerinden biri olan Şûra Sûresindeki belâgat kavramları ve kullanımları ele alınmıştır. Ayrıca belâgat ilmi ve Şûra Sûresi hakkında kısaca bilgi verilmiş ve ayetlerde geçen edebi sanatlarla değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Belâgat, Fesâhat, Kur'an, Şûrâ.

Abstract: The rhetoric which exists as a natural faculty in human is the clearness, clarification and understandable of the statement. The rhetoric is also giving the statement in an appropriate time and place. In the time when the Qur'an was revealed, the rhetoric in Arabs had reached an advanced level. Arabs attached great importance to rhetoric at that time and used it as a tool of superiority to each other. The poets of the tribes were almost their heroes and had a great influence on the people, so much so that poets could cause war and peace with their poems. Poetry contests were held at the fairs and popular poems were hung on the wall of the Kaaba. In this time when the rhetoric was at its peak, the Qur'an revealed and challenged with its rhetoric. Even the best poets of the time were weak and unable to hide their amazement in the face of the Qur'an's rhetoric. Many studies have been done from past to present in order to understand the Qur'an better and work out the particulars of this unique rhetoric in the Qur'an. In this study, the rhetoric concepts and their uses in the surah al-Shura which is one of the surahs of the Qur'an have been discussed. Additionally, a brief information was given about the science of rhetoric and the surah al-Shura and the literary arts in the verses have been mentioned.

Keywords: Rhetoric, Eloquence, Qur'an, al-Shura.

Giriş

Yunanlıların Hermes, Romalıların Merkür olarak adlandırdıkları imgesel kişilik, İslam anlayışında İdris Peygamber ile özdeşleştirilmektedir.¹ Hermes, Batı dünyasında temelde ticaret tanrısıydı. Ticaretle iştigal edenler, müşteri kazanmak için yalan ve hileye başvurabildikleri için ve başarı da iyi konuşmaya bağlı olduğundan konuşma, yazma ve bunlara benzeyen işlere böylesi atıflarda bulunulmuştur. Bu nedenle de Batı dünyasında retorik; insanların kendilerini ifade edebilmelerine, özellikle mahkeme süreçlerinde haklarını savunabilmelerine ve halka hitap ettikleri (çoğunlukla siyasal) siyasal söylemlerinde etkili olabilmelerine katkı sağlayabilmeyi amaçlayan bir doğrultuda gelişim kaydetmiştir.

Batı'daki karşılığı olan "retorik" anlayışından farklı olarak İslam açısından belagat ilmi, iki şekilde incelemeye konu edilmektedir. Bunlardan birincisi söylenen kelamın (sözün) belagati, diğeri ise konuşan kimsenin belagate olan kabiliyetidir. Bu bağlamda kelamın belagati, ifade edilen sözün hem fasih hem de durumun gereğine, yerine ve kişisine uygun olmasıdır. Konuşan kişinin belagati ise hangi amaçla olursa olsun, konuşmacının meramını, yerine ve kişisine göre belif bir kelamla (açık seçik sözlerle) ifade edebilme kabiliyetine sahip olmasıdır.² Nitekim Hz. Peygamber'in bir hadisinde "Bana "cevâmiu'l-kelim" (özlü sözler) verildi" demesi, az lafız ile çok anlam ifade etme ilkesine gönderme yapmaktadır. Hz. Peygamber'in kendisine verilen fesahat ve belagat yetkinliğiyle, anlamların derinliğine inebildiğini, kendisine ilham olunan hik-

¹ Hülya Tanman, *İslam Düşüncesinde Hermes ve İbnü'l-Arabî'de Hermetizm* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 66.

² Recep Dikici, *Arapça Belagat Kaynakları* (İstanbul: Maruf Yayınları, 2016), 12-13.

metli sözler aracılığıyla meramını özlü biçimde dile getirdiği görüşü ileri sürülmektedir.³

Yukarıdaki ikili ayrımın birincisi olarak açıklanan belagat ilmindeki kelamın belagatini inceleme biçimi, bu makalenin kaleme alınma anlayışını ifade etmektedir. Tam da bu noktada Batı dünyasındaki “retorik” kavramı ile Doğu dünyasındaki “belagat” kavramı arasındaki farklılaşma belirginlik kazanmaktadır. Zira Arapça konuşan topluluklar başta olmak üzere Doğu dünyasında, Batı’daki faydacı/pragmatik amaçların çok ötesinde, dilin etkili, amaç hizmet edici ve edebi bir üslupta kullanılmasını gaye edinmiştir. Bu durum, elbette ki Batı anlayışında retorik uğraşmaların bütünüyle yararlılığa hizmet ettiğini mutlak bir biçimde ifade edebilmeyi mümkün kılmamaktadır. Günümüze ulaşan yazılı kaynakların eskisi olan Aristoteles’in⁴ *Retorik* adlı eserinden sonra bu alan, Batı dünyasında yetkin bir literatür hâlini almış bulunmaktadır. Fakat söz konusu geniş kapsam, özellikle Roma döneminden itibaren, bütün bilim ve sanat dallarının olduğu gibi, retorik alanının da pratik amaçlar dışındaki hususları ne denli geri plana atılmış olduğu gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır.

Her düşüncenin, her yöntemin bir “daha önce”si bulunmaktadır. İstenirse bu “daha önce”ler alabildiğine çoğaltılabilmekte, her akımın kökeni daha eskilere doğru genişletilebilmektedir. Bunun için birtakım benzerliklerden yararlanmak yeterli olmaktadır. Belirli bir akımın özgünlüğü konusunda kuşku uyandırarak başarısına ya da özgünlüğüne gölge düşürmek isteyenler sık sık bu yola başvururlar.⁵ İşte tam da bu nedenden dolayı, yukarıdaki

³ Abdurrahman Ece, “‘‘Bana Cevâmiu’l-Kelim (Özlü Sözler) Verildi’’ Hadisinin Tahlili”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 13 (2019): 73.

⁴ Aristoteles, *Retorik*, çev. Mehmet H. Doğan (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000).

⁵ Tahsin Yücel, *Yapısalcılık* (İstanbul: Can Yayınları, 2020), 27.

anlatımlarda söz konusu durum vurgulanarak, retorik ile belagat alanlarının tarihi gelişim süreçlerinin birbirinden bağımsız ve eşölçülemez eksenlerde gelişmiş olduğu açıklanmıştır. Bu sayede hem belagat alanının tarihsel arka planındaki en eski yazılı metinlere değinilmiş, hem de kendi özgünlüğü vurgulanmıştır.

Arap edebiyatında, İslam'ın kabulünden çok önceleri gelişim göstermiş olan belagatin, bilimsel bir disiplin hâlini alarak kapsamlı bir literatüre sahip olabilmesi ancak İslamiyet'ten sonra gerçekleşebilmiştir. İslam'ın kabulünün öncesi de dâhil olmak üzere Arapça konuşulan topluluklarda şiir ve edebiyat gibi anlatı sanatları çok belirgin bir önem taşımıştır. Arap toplulukları arasında farklı yer ve zamanlarda tertip edilen panayırlar, geniş halk topluluklarını bir araya getirmiş, isteyen ve yeteneği olan herkesin şiir ya da hitabet gibi anlatı yetkinliklerini sergileyebilme olanaklarını sağlamıştır. Ayrıca İslamiyet'in hâkim olduğu devletlerde hükümdar ve vali gibi yöneticilerin; sanat, edebiyat ve tarih gibi alanlardaki âlimlere özel bir alaka göstererek onlara koruyuculuk (patronaj) yapmaları da bu yöndeki gelişime katkı sağlayan bir diğer unsur olmuştur.⁶

“Belağâ” kökünden türetilen kelimelerin konu ile ilgili olanları bülüğ, belağ, iblağ, tebliğ, beliğ kelimeleridir. Bu kelimelerin ittifak ettikleri ortak anlam; eriştirme, sonuca varma, zihinsel birikimi sistemli bir biçimde aktarabilmeyi ifade etmektedir.⁷ Belâgat için yapılan en yaygın tanımlardan biri; sözün açık, seçik ve duruma

⁶ Halil İnalçık, *Şair ve PatronPatrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018), 9; İbn Abdırabbih, *Nükteler ve Mizahi Öyküler*, çev. Erkan Aşar (İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020), 189.

⁷ Dikici, *Arapça Belâgat Kaynakları*, 12.

uygun olmasıdır.⁸ Benzer bir tanıma göre belagat, fasih olmasının yanı sıra muktezayı hâle (ortama) uygunluğudur.⁹ Bu tanımlamaların yanı sıra, belâgat kavramını açıklamak üzere birbirini yineleyen ya da tamamlayan birçok izah öne sürülmüştür.

İbnu'l Mukaffa'ya göre belâgat; sözünü, ancak tam yeri geldiğinde kullanmaya dayanmaktadır. Sözün tam isabeti, bağlamın isabetiyle gerçekleşebilmektedir. Yanlış seçim yapılması durumdaysa söz, belaya sürüklenmektedir. Yanlış bağlam seçilmesi durumunda da sözün ne bir değeri ne de bir güzelliği ortaya çıkabilmektedir.¹⁰

Câhiz'e göre düzgün konuşma üslubu, bir şeyi olduğu gibi haber verecek nitelikte konuşmaya karşılık gelmektedir. Bu helak edici bir zarara götürmediği sürece güzel bir karakteri ifade etmektedir.¹¹ Câhiz, her konuda olduğu gibi, söylemde de ölçülü olunması, israftan kaçınılması, sözün de gereksiz bir biçimde sarf edilmemesi gerektiğini vurgulamakta,¹² sözün gücü (makûl) kadar, sözü tartma gücünün (mak'ûl) de önemli olduğunu belirtmektedir.¹³

Tıpkı Câhiz gibi Harîrî de *Makamat* adlı eserini belagat ve fesahate dayalı anlatımlara dayandırmaktadır. Eserinde, kendisinin

⁸ Mecdî Vehbe - Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Mustalahât el-'Arabiyye fi'l-Lugati ve'l-Edeb*, Mektebetu Lübnan, 1979, 45.

⁹ Hatib el Kazvini, *Telhis ve Tercümesi Kur'an'ın Eşsiz Belagatı* drl. Mustafa Kılıçlı (İstanbul: Huzur Yayın Dağıtım, 2006), 4.

¹⁰ İbnu'l Mukaffa, *İslam Siyaset Üslubu* çev. Vecdi Akyüz (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 74.

¹¹ Ebu Osman el-Câhiz, *Ahlak ve Eğitimi* çev. Ersan Urcan (İstanbul: Veciz Yayınları, 2019),43-44.

¹² Câhiz, *Cimriler Kitabı*, çev. Selahattin Hacıoğlu, (İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020a), 28.

¹³ Câhiz, *Giyisiler, Kitaplar, Öğretmenler ve Şarkıcı Kızlar Kitabı*, çev. Muharrem Hilmi Özev, (İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020b), 8.

öncülü konumundaki Bediuzzeman el-Hemedânî'ye ve belagatte/fesahatte darbimesel (Arapçada atasözü/vecize olarak geçen anlatılar) haline gelen Sahban ve Kudame gibi edebiyatçılara değinerek onlardan feyz aldığını vurgulamaktadır.¹⁴

Zemahşeri'ye göre sözün hayırlısı, insicamlı ve muntazam olanıdır. Sohbet ve muhabbetin, vakarla süslenerek ve adaba riayetle bezenmesi gerektiğini vurgulayan Zemahşeri, kelime tertibinde ve seçiminde acele edilmemesi üzerinde durmaktadır. Sözde hafifliğin, noksanına ve düşüncesizliğine delalet ettiğini belirtmekte, yumuşaklık ve tatlılığın, sözün ziyneti olduğunu ifade etmektedir.¹⁵

İbarenin belagatli olması gerektiğini savunan Razi'ye göre belagat aslında kişinin ibaresiyle, içinde bulunan şeyin künhüne ulaşmasını ifade etmektedir. Lafızların delaletleri ya mutabakat, ya tazammun ya da iltizama dayanmaktadır. Fesahat ise ancak iltizamın delaletinden meydana gelmektedir.¹⁶

Belâgat ilimleri Me'ânî, Beyân ve Bedî' olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu ilimlerin kısa açıklamalarına aşağıda sırasıyla yer verilmektedir.

Me'ânî: Sözün, dinleyenin durumuna ve söylendiği makama münasip bir şekilde ifade edilmesini ele alan ilimdir.

Beyân: Mananın birden fazla ve muhtelif biçimlerde ifade edilmesini açıklayan ilimdir.

¹⁴ Harîrî, *Makamat Veciz Anekdotlar*, çev. Sabri Sevsevil (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 24-26; 46; 52.

¹⁵ Sadi-i Şirazi – Allame Zemahşeri, *Bostan ve Gülistan & Altın Kúpeler*, çev. Yakup Kenan Necefzade (İstanbul: Bedir Yayınevi, 2004), 431.

¹⁶ Fahreddin Razi, *İbn Sina Arifler ve Olağanüstü Sırları*, çev. Ömer Türker (İstanbul: Hayyikitap, 2018), 44-45.

Şûra Sûresi Örneğinde Kur'an'da Belâgat

Bedî': Lafız ya da mananın süslenerek güzelleştirildiği yönleri ele alan ilimdir.¹⁷

Belâgatin yukarıda sıralanan üç temel bileşeni, söz söylemeyi güçlendirmede kullanılacak çerçeveyi ifade etmektedir. Her ne kadar, klasik belagat yazarları arasında yer almasa de Recazade Mahmud Ekrem (2011, 210-283), belagat kapsamında başvuru alan edebi türleri örneklerle açıklamakta ve belagat kapsamında kullanılan başlıca türleri toplu bir biçimde şu sırayla ele almaktadır: Mecâz, istiâre, teşbîh, istitrâd, mecâz-ı mürsel, ta'riz ve kinaye, tevriye ve telmîh, tezâd ve mukâbele, edeb-i kelâm, teşhîs ve intâk, müşâkele, mübalağa, iltifat, istifhâm.

Belagat, Arap dili ve edebiyatı ilimleri arasında bağımsız alan hâline gelebilen en son ilim olmuştur. Zira Kur'an'ın i'câzına vâkıf olabilmek, kapsamlı bir zaman diliminin geride bırakılmasını gerekli kılmıştır. Bu süre zarfında, belagete ilişkin çalışarak ilke, yöntem ve terminolojisinin yapılandırılması üzerinde uzun ve derin uğraşlar sarf edilmiştir. Belagat, ancak böylesi bir süreç sonrasında bağımsız bir ilim olabilmıştır. Belâgat ilmi, bağımsız olana kadar tarihi gelişimine ve içerdiği konulara göre değişik isimlerle anılmıştır.¹⁸

Belâgat, cahiliye toplumunun sahip olduğu en önemli sermayesi olarak ön plana çıkmaktadır. Her ne kadar o dönemde müstakil bir ilim olmasa da, şairler ve hatipler tarafından bütün yönleriyle kullanılmıştır. Belâgatin yaygın bir şekilde kullanıldığı ve çok ileri seviyelerde olduğu bu dönemde, Kur'an, âlemlerin rabbi tarafın-

¹⁷ Tacettin Uzun vd., *Anlatımlı Belâgat* (Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 2008), 10.

¹⁸ Hulûsi Kılıç, "Belâgat", TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/belagat>, (16.04.2020).

dan apaçık bir Arapça ile indirilmiştir.¹⁹ O dönemde yaşayan Araplar, tıpkı bugün yaşayanlar gibi, Kur'an'daki üslubun, gündelik yaşamda karşılaşılabilecek üsluplardan farklı olduğunu ve beşerin gücünün yetemeyeceği bir fesahate sahip bulunduğunu kolaylıkla fark edebilmişlerdir. Arapların gurur kaynağı olan belâgatlarına karşı Kur'an şu ayetlerle meydan okumuştur:

“Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphedeyseniz, haydi onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenlerseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin). Eğer yapamazsanız –ki hiçbir zaman yapamayacaksınız– o hâlde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kâfirler için hazırlanmıştır.”²⁰

“De ki: Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler.”²¹

“Yoksa onu (Kur'an'ı) uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer doğru söyleyenlerseniz Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de çağırıp, siz de onun gibi uydurma on sûre getirin.”²²

“Yoksa onu (Muhammed kendisi) uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer doğru söyleyenlerseniz, siz de onun benzeri bir sûre getirin ve Allah'tan başka çağırabileceğiniz kim varsa onları da yardıma çağırın.”²³

Belâgat ilmiyle ilgili klasik kaynak eserleri kaleme alan başlıca müellifler şunlar olmuştur: Ebu Hilâl el-Askerî, Abdulkâhir el-Cürcânî, ez-Zemahşerî, Fahreddîn er-Râzî, Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, et-Teftâzânî, el-Hatîb el-Kazvînî, Adudüddîn el-Îcî, es-Seyyid eş-

¹⁹ Şuârâ 26/192-195.

²⁰ Bakara 2/23-24.

²¹ İsrâ 17/88.

²² Hûd 11/13.

²³ Yûnus 10/38.

Şerîf el-Cürcânî, Abdulhakîm es-Siyalkûtî, Hüseyin b. Ahmed el-Mersafî, Ahmed el-Hâşimî, Ahmed Mustafa el-Merâğî, Rummani.²⁴ Bilimsel literatürdeki güncel çalışmalara bakıldığında ise ağırlıklı olarak Kur'ân-ı Kerîm'in genelindeki belâgat unsurlarının ele alındığı görülebilmektedir (Saraç, 2013; Öztürk, 2013; Doğan, 2014; Bolelli, 2015; Karamollaoğlu, 2017; Albakr, 2019; Çögenli, 2019; Bulut, 2020). Bu ana akım çalışmaların yanı sıra Kur'ân-ı Kerîm'in sûrelerine dönük mikroanalitik (bilimsel makale) çalışmaların ise sınırlı sayıdaki araştırmacılar tarafından (Ataman, 2016; Yıldırım, 2017; Al Karaz, 2018) yürütüldüğü görülmektedir. Şûrâ sûresi kapsamında da sınırlı sayıda (Çelik, 2017; Kurban, 2019) akademik çalışma gerçekleştirilmiş olmakla birlikte bu çalışmalarda dil konusuna odaklanılmıştır. Dolayısıyla bu makalenin Şûrâ Sûresi kapsamında yürütülmüş olması nedeniyle anlamlı katkılar sağlayabileceği kanaatini güçlendirmektedir.

1. Şûrâ Sûresinin Belâgat Bağlamında Değerlendirilebilecek Yönleri

Belâgat ilmi de diğer birçok ilim gibi Kur'an-ı Kerîm'i daha iyi anlamak için ortaya çıkmış; Kur'an'daki îcâz ve îcâzı ispat etmiş ve tarihi süreç içerisinde gelişim göstermiştir. Bu çalışmada Şûrâ sûresi; belâgat, tefsir ve sözlük kaynaklarına başvurularak belâgat yönünden incelemeye konu edilmektedir.

Şûrâ sûresi, عسق،حم şeklinde haruf-u mukattaa denilen ayrı harflerle başlamaktadır. Sûrenin başında yer alan bu harfleri İbn Abbas ve İbn Mesûd عسق،حم şeklinde okumuştur.²⁵ Adını 38. ayette geçen ve danışma anlamına gelen şûra kelimesinden alan sûre, Mekke döneminde inmiş ve 53 ayetten oluşmaktadır. Sûrede başlıca Müs-

²⁴ Hikmet Akdemir. *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi* (İzmir: Nil Yayınları, 1999), 10.

²⁵ Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Daru'l-Marife, Beyrut, 2009, 973.

lûmanların işlerini aralarında danışarak yürüttükleri, kâinatta Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren deliller ve kıyamet gününün hâllerinden bahsedilmektedir. Sûrede ayrıca Hz. Muhammed'e bildirilenlerin Allah tarafından vahyedildiği, önceki peygamberlere bildirilenlerle ona vahyedilenlerin aynı kaynaktan olduğu, dolayısıyla aralarında temel ilkeler açısından birlik bulunduğu vurgulanmaktadır. Yer yer Allah'ın yaratma gücü ve evrendeki yasalarına değinilen sûrede Allah'a ortak koşanların ahirette karşılaşacakları kötü akibete dair uyarılar yapılmakta, iman edip iyi işler yapanlara da müjdelere verilmektedir. Müslümanların güzel ahlâk sahibi ve örnek olmalarının özendirildiği sûre, vahyin insan açısından taşıdığı hayati öneme vurgu yapılarak sona ermektedir.²⁶ Sûrede mecâz-ı mürsel, istiâre, teşbîh, cinâs gibi birçok edebi sanat kullanılmıştır.

Mecazımürsel: Teşbîh alâkası dışında başka bir alâkadan dolayı, bir ifadenin lügavi manasına engel olacak bir karineyle farklı manada kullanılan lafza denilmektedir. Belâgat tarihinde mecâzımürsel ifadesi ilk olarak Abdulkâhir el-Cürcâni tarafından kullanılmıştır. Mecâzın üslûba kazandırdığı meziyetler arasında îcaz, mübâlağa ve gerçek anlam ile mecâzi anlam arasındaki ilişkiyi ortaya koymak gibi meziyetler bulunmaktadır.²⁷

Sûrenin 7. ayetinde لِيُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ (Mekke'de bulunanları uyarasın diye) ifadesinde mecazımürsel bulunmaktadır. Buradaki أُمَّ الْقُرَىٰ ile kastedilen أهل مكة yani Mekke'de bulunanlardır. Çünkü buradaki uyarı Ummu'l-Kurâ diye nitelenen Mekke'ye değil; Mekke halkı içindir.

²⁶ <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/42-sura-suresi>, (15.04.2015).

²⁷ Süleyman Kaban, *Arap Dili ve Belâgatında Mecâz-ı Mürsel ve Alâkaları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 30.

Te'kîd: Pekiştirmek, sağlamlaştırmak gibi anlamlara gelen te'kîd, tef'îl babında bir mastardır.²⁸ Lisânu'l-Arab'da bu kelimenin tevkîd şeklinde de geçtiği görülmektedir.²⁹ Te'kîd ifade eden her kelime belâgatle ilgili değildir. Zira belâgat kelimeye değil, kelâm ve mütekellimde olur. Bazı kelimeler te'kîd ifade etmelerine rağmen belâgatle ilgileri bulunmamakta ve bu kelimelerdeki te'kîd lügavîdir. Mübâlağa ifade eden صبور "çok sabreden", غفار "çok bağışlayan", علم "her şeyi bilen" gibi kelimelerdeki te'kîd, sarf ilmi ile ilgilidir. Dolayısıyla Arap dilinde te'kîd ifade eden birçok kelime, edat ve konu bulunmaktadır. Bunların bazıları sadece belâgatın konusu, bazıları sadece lügat ilminin konusu, bazıları sarf ilminin konusu, bazıları ise hem nahiv hem de belâgat ilminin konusudur.³⁰

Sûrenin 5. ayetinde "أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ" (İyi bilin ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.) art arda kullanılan اِنَّ، اَلَا edatları ve fasıl zamiri ile te'kîd yapılmıştır.³¹

Tıbâk: İki şeyin bir araya gelmesi, yerinde olmak, uygun olmak, yakınlık gibi anlamlara gelen tıbak için belâgatta mücâveru'l-ezdâd, tekâfu, tatbîk, mukâbele gibi isimler de kullanılmıştır. Bedî'

²⁸ İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Thk. Ahmed Abdulğafur 'Attar, Daru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 1984, II, 553.

²⁹ Muhammed b. Mukerrem b. Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Thk. Emin Muhammed Abdu'l-Vehhâb-Muhammed Sadık el-'Ubeydî, Daru İhyai't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1996, XV, 382.

³⁰ M. Edip Çağmar, *Arap Belâgatinde Te'kîd* (Urfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003), 25.

³¹ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetu't-Tefâsîr*, Daru'l-Kur'ân el-Kerîm, Beyrut, 1981, 3.cilt, 148.

istilâhında tıbâk, gerçek veya mecaz olsun aralarında zıtlık olan kelimelerin bir ifadede uyum içinde yer almasıdır.³²

Sûrenin 5. ayetinde "فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ" (Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir.) الْجَنَّةِ ve السَّعِيرِ kelimeleri arasında tıbâk vardır. 12. ayette "يَسْطُرُ الرَّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ" (Dilediğine rızık bol verir ve dilediğine kısar.) وَيَقْدِرُ ve يَسْطُرُ kelimeleri arasında; 50 ayette ise ذُكْرَانًا (erkekler) ve إِنَائًا (dişiler) kelimeleri arasında tıbâk vardır. 18. ayette ise, zıtlığın olumlu ve olumsuzluğa dayandığı selb tıbâkı vardır: "يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا" (Kıyamete inananlar onun çabuk kopmasını isterler. İnananlar ise ondan korkarlar...)³³

İstiâre: İstiâre, lügavi mecazdandır ve vechüşşebhi, edatı ve iki ögesinden (müşebbeh ve müşebbeh bih) biri hazfedilmiş bir teşbîhtir. Alâkası ise daima benzerliktir. İstiârede müşebbehe müsteâr leh, müşebbeh bihe müsteâr minh denilmektedir. Vechüşşebbeh ise câmi diye adlandırılmaktadır.³⁴

Sûrenin 20. ayetinde "مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ" (Kim ahiret kazancını isterse...) istiâre bulunmaktadır. Ayette ahiret için yapılan amel, istiârenin inceliklerinden biri olan temsîlî istiâre yoluyla meyvesini almak için ekin eken çiftçiye benzetilmektedir.³⁵

Mukâbele: Bedî terimlerinden biri olan mukâbele, karşılaşmak, yüz yüze getirmek anlamlarına gelmekte ve bazı belâgat âlimlerine göre, tıbâk sanatının kısımlarından birini teşkil etmektedir. es-Sekkâkî'nin başını çektiği bir grup alim ise mukâbeleği müstakil

³² Süleyman Cesur, *Arap Dili ve Belağatinde Tıbak Sanatı* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 47.

³³ es-Sâbûnî, *Safoetu't-Tefâsîr*, 148.

³⁴ Uzun vd., *Anlatımlı Belâgat*, 157.

³⁵ es-Sâbûnî, *Safoetu't-Tefâsîr*, 148.

bir mana sanatı olarak kabul etmektedirler. Mukâbele, iki ya da daha fazla mananın bir araya getirilmesi ve daha sonra sırasıyla bunların karşılıklarının getirilmesiyle ortaya çıkmaktadır.³⁶

Sûrenin 20. ayetinde "وَيَمَحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُجِئُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ" (Allah batılı yok eder, hakkı sözleriyle gerçekleştirir.) mukâbele sanatı bulunmaktadır.³⁷

Atıf: Bir kelimenin veya cümlenin kendisinden önceki başka bir kelime veya cümleye atıf harfleriyle bağlanmasını ifade etmektedir.³⁸

Sûrenin 28. ayetinde "وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ" (O, insanlar umutlarını kestikten sonra yağmuru indiren, rahmetini her tarafa yayandır.) genelin özele atfedilmesi söz konusu olmaktadır. Zira الْعَيْثُ (yağmur) kelimesi özel, الرَّحْمَةُ (rahmet) kelimesi ise genel anlam taşımaktadır.³⁹

Teşbîh: Temsîl (تمثيل) kelimesiyle eş anlamlı olan teşbîh, bir belâgat terimi olarak benzetme edatı kullanarak veya kullanmadan iki şey arasında benzerlik kurmayı ifade etmektedir. Teşbîh'in dört ögesi bulunmaktadır. Bunlar: Benzeyen, benzetilen, benzetme yönü ve benzetme edatı (كأنَّ، مثل، شبهه) edatlarından biri) ögelerinden oluşmaktadır.⁴⁰

Aşağıdaki cümlede teşbîh ögelerine örnek verilmektedir:

الْعِلْمُ كَالنُّورِ فِي الْهَدَايَةِ (İlim, hidayet açısından nur gibidir.)

³⁶ Uzun vd., *Anlatımlı Belâgat*, 203.

³⁷ es-Sâbûnî, *Safvetu't-Tefâsîr*, 148.

³⁸ Ahmet Yüksel, *Arap Dilinde Atıf ve Atıf Harfleri* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 33.

³⁹ es-Sâbûnî, *Safvetu't-Tefâsîr*, 148.

⁴⁰ Zafer Kızılkı, *Arap Belâgatinde Teşbîh ve Mecâz* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997), 17.

Bu cümledeki العَلْمُ kelimesi “benzeyen”dir. النُّور kelimesi “benzetilen”dir. الْهَيْدَايَةَ (hidayet) benzetme yönüdür. Benzetme edatı ise “gibi” anlamına gelen كَ edatıdır.⁴¹

Sûrenin 32. ayetinde "وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ" (Denizde dağlar gibi yüzen gemiler, O'nun varlığının delillerindedir.) mürsel-mücmel teşbîh bulunmaktadır.⁴² İçerisinde edatın olduğu teşbîhe mürsel teşbîh; benzetme yönünün bulunmadığı teşbîhe ise mücmel teşbîh denilmektedir.⁴³ Bu ayetteki الْجَوَار (gemiler) kelimesi “benzeyen”dir. الْأَعْلَام (dağlar) ise kendisine “benzetilen”dir. كَ harfi ise benzetme edatıdır. Burada benzetme edatı kullanıldığı için mürsel teşbîh; benzetme yönü olmadığı için mücmel teşbîh söz konusudur. Dolayısıyla burada mürsel-mücmel teşbîh vardır. Ayette gemilerin dağlara benzetilmesinin ise büyüklük, yücelik bakımından olduğu anlaşılmaktadır.

Taksîm: Sözlükte bölmek, bir şeyi parçalarına ayırmak anlamına gelir. Sekkâkî'nin bedî ilminin anlama güzellik katan söz sanatlarından saydığı taksîmin gelişimiyle ilgili üç temel anlayış ve yorum görülmektedir. Bunlar:

1. Sözü sahibi konu ettiği şeyi ya da anlamın bütün bölümlerini eksiksiz, tedâhülsüz ve tekrarsız zikretmesidir.
2. Bir şeyin durumlarını her bir duruma lâyıf niteliği ekleyerek zikretmektir.
3. Her bir durumla ilgili niteliklerin belirtilmesidir.⁴⁴

⁴¹ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1999, 219.

⁴² es-Sâbûnî, *Safvetu't-Tefâsîr*, 148.

⁴³ Kızıklı, *Arap Belâgatinde Teşbîh ve Mecâz*, 19.

⁴⁴ İsmail Durmuş, “Taksîm”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/taksim--edebiyat>, (15.04.2020).

Sûrenin 49. ve 50. ayetlerinde konu edilen şeyin bölümlerinin zikredilmesi şeklinde taksîm yapılmaktadır:⁴⁵

" يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ " (Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir.)

"أَوْ يُرَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيْمًا" (Yahut o çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar.)

Cinâs: Bedî sanatlarından biri olan cinâs, iki şeyin birbirine benzermesi anlamına gelmektedir. Terim olarak ise; manaları farklı, yazılış ve söylenişleri aynı veya benzer olan kelimelerin bir arada kullanılmasını ifade etmektedir.⁴⁶

Sûrenin 30. ayetinde "وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبْتُمْ أُنْدِيكُمْ" (Başınıza her ne musibet gelirse, kendi yaptıklarınız yüzündendir.) cinâs-ı iştikâk bulunmaktadır. Cinâs-ı iştikâk ise; kök harfleri itibarıyla iki kelimenin aynı olması anlamına gelmektedir. Nitekim ayette geçen *أَصَابَ* ve *مُصِيبَةٌ* kelimeleri aynı kökten türetilmektedir.⁴⁷

Mübâlağa: Ulaşmak, varmak anlamındaki "bülûğ" kökünden türeyen mübâlağa kelimesi ileri gitmek, büyütme, abartma anlamlarına gelmektedir.⁴⁸ Anlamı güzelleştiren bedî sanatlarından biri olan mübâlağa, bir vasfın imkânı güç olan bir dereceye veya imkânsız bir mertebeye çıkarılarak ifade edilmesidir.⁴⁹ Kur'an'da mübâlağa vezninde birçok kelime kullanılmıştır. Bu vezinlerin atıflı veya atıfsız; aynı veya farklı vezinlerde art arda geldikleri

⁴⁵ el-Hatîb el-Kazvîni, *el-İdâh fî Ulûmi'l-Belâga*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, 273.

⁴⁶ Nusrettin Bolelli, *Belâgat* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 406.

⁴⁷ es-Sâbûni, *Safvetu't-Tefâsîr*, 148.

⁴⁸ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1986, 1007.

⁴⁹ Emrullah Tuncel, *Arap Dili ve Belâgatinde Mübâlağa* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 5.

görülmektedir. Aşağıdaki kelimeler Kur'an'da aynı vezinde art arda gelen kelimelere örnektir:

ظَلُمًا جَهُولًا، حَمِيدٌ مَجِيدٌ، سَمِيعًا بَصِيرًا، يُّوسُفَ قَنُوطٌ

Aşağıdaki kelimeler ise farklı vezinde art arda gelen kelimelere örnektir:

الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ، خَنَّارٌ كُفُورٌ، النَّوَّابُ الرَّجِيمُ، غَفُورٌ حَلِيمٌ

Sûrenin 33. ayetinde "إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ" (Elbette bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.) farklı vezinde art arda gelen mübalağa bulunmaktadır. صَبَّارٌ (çok sabreden) kelimesi فَعَال (fa'âl) vezinde; شَكُورٌ (çok şükreden) kelimesi ise فَعُول (fa'ûl) vezindedir. Yine 5. ayette "الْغَفُورُ الرَّحِيمُ" (çok bağışlayan, çok merhamet eden) farklı vezinde art arda gelen mübalağa görülmektedir.

Aşağıdaki kelimeler ise sûrede "فَعِيلٌ" (fe'îl) vezinde art arda gelen kelimelere örnektir:

3. ayet; "الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ" (mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi), 4. ayet; "الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ" (yüce, büyük), 11. ayet; "السَّمِيعُ الْبَصِيرُ" (hakkıyla işiten, hakkıyla gören), 27. ayet; "خَبِيرٌ بَصِيرٌ" (hakkıyla haberdar olan, hakkıyla gören), 28. ayet; "الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ" (dost olan, övülmeye layık olan), 50. ayet; "عَلِيمٌ قَدِيرٌ" (hakkıyla bilen, hakkıyla gücü yeten), 51. ayet; "عَلِيٌّ حَكِيمٌ" (yüce, hüküm ve hikmet sahibi).

Müşâkele: Sözlükte iki şeyin biçim ve tarz yönünden benzeşmesi ve uyuşması anlamına gelen müşâkele, terim olarak bedî ilminde bir söz içinde iki kelime arasında biçimsel benzeşme anlamında kullanılır ve anlamı güzelleştiren sanatlardandır. Edebî bir amaç veya nükte için bir kelimenin başka bir anlam ve bağlamda tekrar edilmesi şeklinde gerçekleşen müşâkelede ilk kelime genellikle gerçek manada; ikinci kelime ise ona tâbi ve sadece şekil (lafız)

yönünden benzer olarak gelir. Müşâkele-i tahkîkiyye ve müşâkele-i takdîriyye olmak üzere iki çeşit müşâkele bulunmaktadır. Bunlar:

1. Müşâkele-i tahkîkiyye: Müşâkele lafzına biçim yönünden benzeyen ve ona eşlik eden kelimenin (musâhib) gerçek anlamıyla önceden ve açık bir şekilde söz içinde geçtiği müşâkele türüne denilmektedir.

2. Müşâkele-i takdîriyye: Söz içinde sadece müşâkele lafzının geçtiği, ancak ona eşlik eden kelimenin zikredilmediği türe denilmektedir.⁵⁰

Müşâkele, sözcük olarak erken dönemlerden itibaren edebiyatta kullanılsa da kavramsal içeriği VI. yüzyıla kadar netliğe kavuşmamıştır. Günümüzde bedî ilminde yer aldığı şekliyle müşâkeleyi bir söz sanatının adı olarak ilk defa Zemâhşerî kullanmıştır. Sekkâki ile birlikte gelişme gösteren müşâkele sanatı, hem teknik tanımına kavuşmuş hem de bedî ilminin sanatları arasında yerini almıştır.⁵¹

Sûrenin 40. ayetinde "وَجَزَاءٌ سَيِّئَةٍ مِّثْلُهَا" (Bir kötülüğün karşılığı onun gibi bir kötülüktür.) "müşâkel-i tahkîkiyye" vardır. İkinci kelime "سَيِّئَةٍ" birinci kelimeye "سَيِّئَةٍ" şekil yönünden benzediğinden müşâkele olarak kullanılmıştır.⁵² İkinci kelime birinci kelimeye müşâkele amacıyla, "عُقُوبَةٍ" yani ona denk bir "ceza" anlamında getirilmiştir.⁵³

⁵⁰ İsmail Durmuş, "Müşâkele", TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musakele>, (16.04.2020).

⁵¹ Adem Yerinde, "Belâgat İlminde Müşâkele Sanatı", *Usûl İslâm Araştırmaları Dergisi*, 30 (2018): 25.

⁵² es-Sâbûnî, *Safvetu't-Tefâsîr*, 148.

⁵³ Abdulazîz Kalkıyle, *el-Belâgatu'l-İstîlâhiyye*, Daru'l-Fikri'l-Arabi, Kahire, 1992, 374.

Sonuç

Makalenin başlangıç anlatımlarında da değinildiği üzere, anlam ve yoruma dayalı söz konusu yaklaşım, özellikle İslam dünyasında kadim bir anlayış olarak zaten kanıksanmış bulunmaktadır. Zira temel İslami ilimler anlam ve yorum temeline dayalı bir yaklaşım içinde olmuştur. On üçüncü yüzyıl düşünürü İbni Arabi ile en üst seviyelere çıkan bu anlayış, Derrida⁵⁴ ve Wittgenstein⁵⁵ gibi anlam temelli yaklaşımlar sayesinde yüzyıllar sonra yeniden revaç bulmaya başlamıştır. Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren kültür ve toplumla ilgili genel hususlara gittikçe artan ilgi neticesinde özellikle Batı literatüründe yorumlama meselesi, edebi hermenötik, yapısökücülük, edebiyatın politikası, kültür araştırmaları, sömürgecilik gibi alanlardaki araştırma ve incelemeler giderek artmaya başlamıştır.⁵⁶

Yirminci yüzyıl öncesi Batı dünyasında pozitivism yüceltilirken, anlam arayışına dayalı yaklaşımlar noksan görülmüş, doğanın konumu ayrıcalıklı konumu muhafaza edilmiştir tıpkı söylemin yazı karşısındaki ayrıcalığı gibi.⁵⁷ İslami ilimlerde yüzyıllardır süregelen anlam temelli yaklaşım, Batı'da ancak ve ancak pozitivism sonrasındaki sosyal işleyişte ortaya çıkan dönüşümün kaynaklık ettiği dışsal baskılar sonucunda dikkate değer görülmeye başlamıştır. Bu sayede, maddi yönelimli bilimsel çalışmaların yanında kültür, kimlik ve söylem gibi anlam/yorum temelli yakla-

---

⁵⁴ Ian Almond, *İbni Arabi ve Derrida Tasavvuf ve Yapısöküm* çev. Kadir Filiz, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019), 46.

⁵⁵ Ludwig Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar*, çev. Haluk Barışcan, (İstanbul: Metis Yayınları, 2020), 27.

⁵⁶ Ondrej Sladek, *Teoriden Teoriye Prag Ekolü'nün Yapısalcı Poetikası ve Dönüşümü*, çev. Bahar Dervişcemaloğlu, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020), 44.

⁵⁷ Catherine Belsey, *Postyapısalcılık*, çev. Nursu Örgü, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2013), 103.

şımlar da alan oluşturarak kendi özgün temellerini tahkim etme çabasına girişmiştir.

Belâgat, sözlerin en güzeli olan Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasında önde gelen ilimlerden biridir. İnsanda doğuştan gelen bir istidat olarak var olan belâgat, Arap dilinde cahiliye döneminde önemli ölçüde gelişim göstermiş ve o zamandaki kabilelerin gurur kaynağı olmuştur. Ancak belâgatın müstakil bir ilim olarak gelişmesi oldukça uzun bir zamanı kapsamıştır. Düzgün ve yerinde söylenen söz kaidelerini inceleyen belâgat, meâni, beyân ve bedî ilimlerini içine almaktadır. Kur'an-ı Kerim indirildikten sonra, başta cahiliye dönemi edipleri olmak üzere, belagatiyle bütün dünyaya meydan okumuştur. Kur'an-ı Kerim'in bu eşsiz belâgatini anlama çabaları Ebû Ubeyde'nin "Mecâzu'l-Kur'an" adlı eseriyle ilk defa ele alınmış ve belâgat ilminin gelişimi giderek hızlanmaya başlamıştır.

Câhiz'e göre Kur'an'ın, ister şiir olsun ister nesir olsun diğer sözlerden nasıl farklı bir kelam, onun şiir ve seci kalıpları dışında kafiyesiz nesir olarak söylenmiş bir metin, dizilişinin (nazım) nasıl şaşmaz bir kanıt ve derlenişinin (telif) nasıl bir kesin delil haline geldiği gibi önemli konuların ele alınması, vazgeçilmez bir gerekliliği ifade etmektedir.⁵⁸ Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn* adlı eserinde teşbîh, mecâz, istiâre, kinaye gibi konularla ayrıntılı bir şekilde inceleyerek belagat alanına anlamlı katkılarda bulunmuştur. Nitekim diğer İslam âlimlerinin de katkılarıyla belagat, hicrî dördüncü yüzyılın sonlarına doğru müstakil bir ilim hâline gelmeye başlamıştır. Bu yüzyıldan itibaren özellikle el-Cürcâni, ez-Zemahşerî ve es-Sekkâkî'nin çalışmalarıyla altın çağını yaşayan belâgat ilmi,

⁵⁸ Câhiz, *Giyisiler, Kitaplar, Öğretmenler ve Şarkıcı Kızlar Kitabı*, 21.

hicrî sekizinci yüzyıldan itibaren diğer İslâmî ilimler gibi duraklama dönemine girmiştir.

Günümüzde belâgat alanında hem Arap ülkeleri hem de ülkemizde önemli çalışmalar yapılmaktadır. Yine Batı’da belâgat teriminin karşılığı olarak kullanılan “rhetoric” ve “eloquence” adı altında birçok çalışma yürütülmektedir. Bu makalede, Kur’an-ı Kerîm’in sûrelerinden biri olan Şûra Sûresi, belâgat yönünden incelenmiş ve sûrede tıbâk, istiâre, teşbîh, cinâs gibi birçok edebî sanatın kullanıldığı görülmüştür. Kâinatta Allah’ın varlığını ve birliğini gösteren deliller, Müslümanların işlerini aralarında danışarak yapmalarının önemi gibi birçok konunun vurgulandığı sûrede, belâgat sanatları eşsiz bir üsluba sahip bulunmaktadır.

Kaynakça

- Akdemir**, Hikmet. *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*. İzmir: Nil Yayınları, 1999.
- Albaktır**, Dalal Ahmad. *Dil ve Belâgat Bağlamında Şuarâ Suresi*. Urfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Al Karaz**, Alaa Aldeen. (2018). İnsan Suresinin Belâgat Açısından Tahlili. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 1 (2018): 213-236.
- Almond**, Ian. *İbni Arabi ve Derrida Tasavvuf ve Yapısöküm*. çev. Kadir Filiz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019.
- Ataman**, Murat. *Fâtiha Sûresi’nin Arap Dili Açısından Tahlili*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Altuntaş**, Halil - Şahin, Muzaffer. *Kur’an-ı Kerim Meâli*. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. basım, 2011.
- Aristoteles**, *Retorik*. Çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Belsey**, Catherine. *Postyapısalcılık*. çev. Nursu Öрге Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2013.
- Bolelli**, Nusrettin. *Belâgat*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Bulut**, Ali. *Belâgati Müyessera Meyani Beyan Bedî*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020.
- Câhiz**, *Cimriler Kitabı*. çev. Selahattin Hacıoğlu, İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020a.
- Câhiz**, *Giyşiler, Kitaplar, Öğretmenler ve Şarkıcı Kızlar Kitabı*. çev. Muharrem Hilmi Özev, İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020b.

Şûra Sûresi Örneğinde Kur'an'da Belâgat

el-Câhiz, Ebu Osman. *Ahlak ve Eğitimi*. çev. Ersan Urcan İstanbul: Veciz Yayınları, 2019.

Cesur, Süleyman. *Arap Dili ve Belagatinde Tıbak Sanatı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

el-Cevherî, İsmail b. Hammad. *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*. Thk. Ahmed Abdulğafur 'Attar, Daru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 1984.

Çağmar, M. Edip. *Arap Belâgatinde Te'kid*. Urfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Çelik, Cihat. *Şevkânî'nin Fethü'l-Kadîr'inde Furkân ve Şuarâ Sûrelerindeki Kıraat Farklılıkları*. İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Çögenli, M. Sadi. *Kur'an'ın Dil Yapısı Sarf-Nahiv-Belagat*. Erzurum: Zafer Form Ofset Yayınevi, 2019.

Dikici, Recep. *Arapça Belagat Kaynakları*. İstanbul: Maruf Yayınları, 2016.

Doğan, Yusuf. "Tenvirin Kur'an Belagatindeki Yeri". [Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi](#). 2/2 (2014): 257-308.

Ece, Abdurrahman. "'Bana Cevâmiu'l-Kelim (Özlu Sözler) Verildi" Hadisinin Tahlihi". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 13 (2019): 57-89.

el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1986.

Harîrî, *Makamat Veciz Anekdotlar*. çev. Sabri Sevsevil. İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2012.

el-Hâşimî, Ahmed. *Cevâhiru'l-Belâga*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1999.

İbn Abdîrabbih. *Nükteler ve Mizahi Öyküler*. çev. Erkan Avşar, İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020.

İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Thk. Emin Muhammed Abdu'l-Vehhâb-Muhammed Sadık el-'Ubeydî, Daru İhyai't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1996.

İbnu'l Mukaffa, *İslam Siyaset Üslubu*. çev. Vecdi Akyüz İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.

İnalçık, Halil. *Şair ve Patron Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018.

Kablan, Süleyman, *Arap Dili ve Belagatında Mecâz-ı Mürsel ve Alâkaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Kalkıyle, Abdulazîz. *el-Belâgatu'l-İstîlâhiyye*, Daru'l-Fikri'l-Arabi, Kahire, 1992.

Karamollağlu, Fatma Serap. *Meani İlmi*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2017.

el-Kazvîni, el-Hatîb. *el-İdâh fî Ulûmi'l-Belâga*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

Kızıklı, Zafer. *Arap Belâgatinde Teşbih ve Mecâz*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.

- Kurban**, Nur Ahmet. "Vahiy Kavramının Belirlenmesinde Şûrâ Sûresi 51. Âyetin Önemi Üzerine İnceleme". *Journal of Islamic Research*. 30/2 (2019): 205-225.
- Öztürk**, Mustafa. "Kur'an Dilinde Kinaye ve Ta'riz". *İslami İlimler Dergisi*. 8/1 (2013): 113-138.
- Razi**, Fahreddin. *İbn Sina Arifler ve Olağanüstü Sırları*, çev. Ömer Türker İstanbul: Hayykitap, 2018.
- Recaizade** Mahmud Ekrem. *Talim-i Edebiyat*. Sivas: Asitan Yayıncılık, 2011.
- es-Sâbûnî**, Muhammed Ali. *Safvetu't-Tefâsîr*, Daru'l-Kur'ân el-Kerîm, Beyrut, 1981.
- Sadi-i Şirazi** – Allame Zemahşeri. *Bostan ve Gülistan & Altın Küpeler*. çev. Yakup Kenan Necefzade İstanbul: Bedir Yayınevi, 2004.
- Saraç**, M. Ali Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi Belagat*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2013.
- Sladek**, Ondrej. *Teoriden Teoriye Prag Ekolü'nün Yapısalcı Poetikası ve Dönüşümü*, çev. Bahar Dervişcemaloğlu, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020.
- Tanman**, Hülya. *İslam Düşüncesinde Hermes ve İbnü'l-Arabî'de Hermetizm*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Tuncel**, Emrullah. *Arap Dili ve Belâgatinde Mübâlağa*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Uzun**, Tacettin vd. *Anlatımlı Belâgat*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 2008.
- Wittgenstein**, Ludwig. *Felsefi Soruşturmalar*. çev. Haluk Barışcan, İstanbul: Metis Yayınları, 2020.
- Vehbe**, Mecdî - el-Muhendis, Kâmil. *Mu'cemu'l-Mustalahât el-'Arabiyye fi'l-Lugati ve'l-Edeb*. Mektebetu Lübnan, 1979.
- Yerinde**, Adem. "Belâgat İliminde Müşâkele Sanatı". *Usûl İslâm Araştırmaları Dergisi*. 30 (2018): 7-30.
- Yıldırım**, Hamza. "İsra Suresi Ahlak Muhtevalı Ayetlerin Belagat Yönünden Tahlili ve Bunun Kur'an İrşadındaki Tesiri". *TURAN-SAM*, 33 (2017): 148-163.
- Yücel**, Tahsin. *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Yayınları, 2020.
- Yüksel**, Ahmet. *Arap Dilinde Atf ve Atf Harfleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- ez-Zemahşerî**, Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf*, Daru'l-Marife, Beyrut, 2009.
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/42-sura-suresi>, (15.04.2020).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/belagat>, (16.04.2020).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/taksim--edebiyat>, (15.04.2020).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/musakele>, (16.04.2020).